

II
1303

L

ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE
SERIA III. TOMUL XVIII. MEM. II.

CONGRESELE DE ISTORIE
DELA VENETIA ȘI DELA ROMA

DE

NICOLAE IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

MONITORUL OFICIAL
ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ

DEPOZITUL GENERAL
CARTEA ROMÂNEASCĂ
B-DUL ACADEMIEI 3-5

BUCUREȘTI

1937

MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE

SERIA III

	<u>Lei</u>
<u>TOMUL I, (1922—23):</u>	<u>100.—</u>
<u>TOMUL II, (1923—24):</u>	<u>130.—</u>
<u>TOMUL III, (1924—26):</u>	<u>840.—</u>
<u>TOMUL IV, (1924):</u>	<u>160.—</u>
<u>TOMUL V, (1925—26):</u>	<u>160.—</u>
<u>TOMUL VI, (1926—27):</u>	<u>300.—</u>
<u>TOMUL VII, (1927):</u>	<u>300.—</u>
<u>TOMUL VIII, (1927—28):</u>	<u>320.—</u>
<u>TOMUL IX, (1928—29):</u>	<u>200.—</u>
<u>TOMUL X, (1929):</u>	<u>400.—</u>
<u>TOMUL XI, (1930):</u>	<u>340.—</u>
<u>TOMUL XII, (1931—32):</u>	<u>300.—</u>
<u>TOMUL XIII, (1932):</u>	<u>300.—</u>
N. IORGA. Un cugetător politic moldovean dela jumătatea secolului al XIX-lea: Ștefan Scarlat Dăscălescu	45.—
N. IORGA. Doamna Elina a Țării-Românești ca patroană literară	10.—
I. I. NISTOR. Bisericile și școala greco-română din Viena	45.—
N. IORGA. Ceva din legăturile domniilor românești cu Ierusalimul	20.—
N. IORGA. Două scrisori ale lui Atanase Anghel	10.—
N. IORGA. Domnitorii români Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino și Const. Brâncoveanu în legătură cu Patriarhii Alexandriei	5.—
N. IORGA. Radu Cantacuzino	10.—
N. IORGA. Donațiile românești pentru Megaspoleon și Vlah-Sarai	5.—
N. IORGA. B. P. Hasdeu ca istoric	5.—
N. IORGA. În jurul pomenirii lui Alexandru cel Bun	10.—
I. I. NISTOR. Contribuții la relațiunile dintre Moldova și Ucraina	30.—
ION I. NISTOR. Din corespondența lui Todleben dela Plevna	40.—
ALEX. LAPEDATU. Campania polonă în Moldova la 1686	25.—
N. IORGA. Un pedagog « moldovean » pe la 1800	5.—
N. IORGA. Câteva observații asupra celui mai vechiu tezaur cultural românesc	5.—
N. IORGA. Legăturile românești cu Muntele Sinai	5.—
I. LUPAȘ. Inceputul domniei lui Matei Basarab și relațiunile lui cu Transilvania	15.—
I. C. FILITTI. Oameni dependenți și cultivatori liberi în Principatele Române în sec. XV—XVII	15.—
<u>TOMUL XIV, (1933):</u>	<u>300.—</u>
N. IORGA. Opinia publică germană și România lui Carol I, înainte și după războiul de independență	20.—
G-ral R. ROSETTI. Făptuirea războiului dela moartea lui Ștefan cel Mare la acea a lui Matei Basarab. V. Strategia	70.—
N. IORGA. Din viața socială a Brăilei subț Turci	10.—
N. IORGA. Un observator englez asupra Românilor din epoca lui Tudor Vladimirescu	20.—
N. IORGA. Un om de severă muncă și aprigă autoritate: D. A. Sturdza	5.—

11 1503 L

CONGRESELE DE ISTORIE DELA VENETIA ȘI DELA ROMA

DE

NICOLAE IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Ședința dela 9 Oct. 1936

I

Congresul cercetătorilor perioadei în care spiritul italian s'a refăcut, pregătind astfel alcătuirea Italiei ca Stat, așa-numitul *risorgimento*, — ale cărui origini trebuie căutate fără îndoială în trecut, și în veacul mai depărtat, dela politica, în secolul al XVI-lea, a Casei de Savoia până la publicarea de Muratori a cronicilor italiene din toate orașele și toate ținuturile și la alcătuirea « Analelor Italiei » în care se întâlnește tot ce a săvârșit și suferit poporul italian —, s'a ținut la Venetia în prima parte a lunii Septembrie, supt prezidenția activă, ba chiar stăruitoare, a ministrului Justiției, d. de' Vecchi di Val Cismon, care a avut un rol deosebit de important în alcătuirea societății dedicate acestui scop și în larga publicare de documente privitoare la această epocă.

Era o operă strict italiană, însuflețită de cel mai înalt sentiment național, așa cum îl înțelege: însuflețit și optimist, fără considerații de falsă obiectivitate paralizantă, spiritul fascist. Au fost admiși dintre străini numai aceia cari locuesc în Italia și au acolo o situație oficială. Astfel, pe lângă d. Claudiu Isopescu, atât de harnicul profesor de românește la Universitatea din Roma, a cărui activitate de propagandist nu poate fi îndestul de lăudată, mai ales că orice sprijin, mai ales material, îi lipsește, doi învățați, dintre cari unul vorbea

în numele Ungariei, iar celalt, cu tot numele maghiar, avea raporturi cu Viena, din arhivele căreia a adus o importantă contribuție. Pentru tot ce ne-a unit cu poporul italian în ceasurile grele ale lui, mi s'a făcut deosebită onoare de a fi invitat anume din străinătatea care n'avea rost la această adunare națională.

Înainte de a atinge cele două comunicații românești, cred că e bine să semnalez două lucruri care ar putea fi imitate și la noi pentru întărirea aceluia spirit încrezător și activ de care avem atâta nevoie.

Întâiu, alături de frumoasele cuvinte ale primarului Veneției și ale amicului meu contele Orsi, istoric al Italiei moderne, discursul rostit de ministru, general al miliției fasciste, purtând uniformă ei înaintea prințului moștenitor, care presida.

În el s'a încercat, în chip fericit, sinteza, aplaudată, dintre tot ce se cuvine noului regim mussolinian pentru învierea nației și sporirea patriei și ceea ce trebuie să se păstreze neapărat, ca recunoștință pentru trecut și temelie pentru viitor, dinastiei care a făcut marele sacrificiu al împărțirii unor puteri care reveneau înainte Suveranului. În deosebire de ce se făcea, atât de umilitor, înainte, prezentându-se istoria Italiei, — fără a se gândi că poporul e ceea ce hotărăște și merită să fie avut în vedere —, după capitolele stăpânirilor străine, numeroase, apăsătoare și factori de adâncă demoralizare, s'a urmărit continuitatea ideilor și eforturilor neamului însuși. Același e sistemul pe care l-am adoptat și-l urmăresc în a mea laborios executată istorie a Românilor, din care sânt fericit să vă ofer, împreună cu ultima parte din *La place des Roumains dans l'histoire universelle*, tomul al II-lea, *Sigiliul Romei*, anunțându-vă că al treilea, în curs de tipărire, vă va putea fi prezentat pe la 15 Noembre și că o mare parte din al patrulea este și redactată.

A doua observație privește însăși existența societății care a organizat și a adus la atât de bun capăt congresul. Avem nevoie de o astfel de alcătuire și noi pentru epoca în care s'a înnoit național sufletul nostru și patru generații au luptat ca să se dea neamului largile hotare de astăzi. Atenția cercetătorilor se oprește prea mult asupra celor mai mici amănunte

din vremile mai vechi și nu numai că neglijează înfățișarea acestor silinți adesea eroice, dar, ceea ce este mai grav, *nu se caută măcar adunarea și buna păstrare a materialului, expus să se piardă, căci se risipește zi de zi, cu împrăștierea sau dispariția familiilor care au jucat un rol.* Spiritul de continuitate al Brătienilor a izbutit să-și dea, pentru societatea care poartă numele marelui ministru al lui Carol I-iu, o întregă serie de volume, pline de o nouitate uneori abia așteptată și a căror bună prezentare tehnică răspunde valorii cuprinsului. Dar memoria lui Rosetti rămâne încă nelămurită în multe privinți. Din altă legiune decât a « Roșilor » munteni dela 1848, n'avem aproape nimic. Datoria, imensă, de recunoștință față de Mihail Kogălniceanu n'a început măcar a se plăti și o societate înjghebată pe baze șubrede n'a dat până acuma roade. Eliad, cu însușirile lui, atât de mari, și cu defectele care-l expun uneori ridiculului, rămâne un mit. Cu privire la alții nu știm absolut nimic și archive de familie pline de o informație folositoare rămân pecetluite. Trebuie să mai spun odată că în posesiunea colegului A. C. Cuza, căruia i-au fost încredințate de Teodor Rosetti, fratele Doamnei Elena, se găsesc două mari lăzi în care se află lucruri de familie — o scrisoare a mamei lui Vodă, Sultana, Greacă, adusă de o Doamnă fanariotă, actul de deces al lui Alexandru Ioan I-iu și toate rapoartele lui C. Negri. Lăsăm astfel părăsirii ce e mai prețios din documentele acestei puternice încordări pentru întemeierea Statului național, atunci când în Italia se dă un mare volum amintirii dictatorului venețian dela 1848, Daniele Manin și atât de încercatei lui familii, se urmăresc și ultimele răvașe ale celor mai mici din colaboratorii la greaua operă și se dau la lumină și hârțiile, mai mult de caracter administrativ, ale unui Lanza.

Și acolo la activitatea membrilor atât de râvnitoarei asociații, puse supt scutul unuia din luptătorii primului ceas pentru triumful fascismului, se adaugă contribuția militarilor, cari au depus pe masa prezidenției volumele importante ieșite din truda unor ofițeri cari-și dau samă că armata nu e decât o parte, atât de esențială, din vastul corp, de aceeași însuflețire, al națiunii înseși.

Academia Română ar putea uni silinți până acum răzlețe și influență asupra normelor după care ar avea să se facă publicațiile viitoare. Ar fi astfel în spiritul acestui al doilea fondator al ei, neuitatul Dimitrie Sturdza, care în toată viața și opera sa a căutat să glorifice — să ne amintim cele zece volume ale *Documentelor privitoare la Renașterea României* — isprava îndeplinită de generația sa în epoca fericită a celei dintâiu Uniri.

Venind acum la comunicațiile noastre, am prezintat una din cele mai curioase figuri ale Rinascimentului italian, pe acel Marco Antonio Canini, Venețian, student la Padova, refugiat în Toscana, apoi amestecat, și cu apucături de conspirator, cu un ideal ca al Saint-Simonienilor din Franța, în revoluția venețiană dela 1848, pentru ca să treacă în Grecia, a cărei viață populară a cunoscut-o real și adânc, până la Vlahii rătăcitori, și a cules cântecele populare ale clefșilor și satelor, ca să treacă în Turcia, pregătind și un roman asupra misterelor Constantinopolei. Furnisor în războiul Crimeii, el ajunge la București, unde lucrează pentru a crea o școală italiană și un așezământ agricol, precum la Greci visase de tăierea Istmului de Corint și de întemeierea, cu tovarășii săi politici, a unui oraș italo-elin. Scriind versuri italiene pentru Cuza-Vodă și un tratat de filologie în românește, crede că s'ar putea stabili o înțelegere a noastră cu Ungurii, una a Grecilor cu Slavii și așteaptă descălecatul în Balcani al lui Garibaldi. Nereușind înaintea unei realități așa de protivnice, se întoarce în Apus, locuind până la 1870 în Paris, și, urmărind și mai departe planuri în parte numai imposibile, se consacră unor noi lucrări de filologie în care diletantul, care se ia la luptă cu un Ascoli, are, și mulțumită unei largi cunoștințe de limbi străini, curioase gâciri, care arată scăpărări de minte cu totul remarcabile. A murit la Veneția, legat până la capăt de țara noastră, pe care o socotea, și nu fără dreptate, uitătoare față de dânsul; ar fi o datorie să îngrijim de mormântul lui, și o voiu face prin Liga Culturală, dacă acest loc de odihnă se poate găsi.

D. Isopescu, foarte bine primit, a expus, clar și cu cel mai bun accent italian, vicisitudinile, scurte, ale unei asociații latine, și cu Italieni, avându-și sediul la Paris, cam în aceeași

vreme, și amintirea acestei fericite stări de spirit care va trebui să revie, era mai mult decât oricând la locul ei într'o ședință unde, supt o formă științifică, neobosita propagandă maghiară răscolia totul ca să arăte că Ungurii și Italienii s'au iubit de-a lungul secolelor, uitând debuturile ungurești prin jăfuirea Italiei de Nord, lupta cu Veneția pentru stăpânirea Dalmației și participarea credincioasă a mai multor generații maghiare la acțiunea habsburgică împotriva conștiinții italiene.

D. Ferrari, bibliotecarul dela Marciana, cu care am, de mulți ani, cele mai amicale raporturi, mi-a dăruit, cu un volum din *Libro dell'amore* al lui Canini, în care e tradusă, dar foarte slab, și poesia românească, lucrarea de etimologie a acestuia, apărută la Paris, și cele două volume ale dicționarului de cuvinte grecești în limba italiană, ici și colo cu mențiuni despre noi.

II

Congresul de studii bizantine la Roma, al V-lea dela cel pe care am izbutit să-l adun la București, a fost strălucit, aducând peste patru sute de participanți, cu un număr de vreo sută de comunicații în cele patru zile de lucru. Lipsiau între principalii reprezentanți ai acestor cercetări doar, pe lângă totdeauna absenții Hesseling, din Olanda, și Strzygowski din Austria, amicul meu Charles Diehl, din cauza grijilor familiare, și învățatul rus, stabilit în Statele-Unite, la Madison, Vasiliev.

Înainte de ședința de deschidere s'a vizitat marea expoziție de lucruri bizantine dela Vatican, cuprinzând vreo cinci odăi, pline de icoane, de sculpturi, de prețioase stofe copte și mai ales de manuscrite. Organizatorul congresului, care n'a arătat nicio osteneală, d. Silvio Mercati, a redactat și un catalog amănunțit (*Catalogo della mostra di manoscritti e documenti bizantini disposta dalla Biblioteca Apostolica Vaticana e dall'Archivio Segreto in occasione del V Congresso internazionale di studi bizantini, Roma, 20-26 settembre 1936, Città del Vaticano 1936; 28 pp. in 8°*).

Deschiderea congresului s'a făcut în sala de ceremonii a Capitoliului și-și poate închipui cineva ce idei putea să trezească și ce sentimente să inspire un cadru așa de măreț. Afară, soarele cald auria bronzul împăratului care a creat prin îndelungata sa străduință contra barbarilor, amintind pe Traian, Dunărea mijlocie romană, deschizând astfel, pe această linie dunăreană, paralelă cu cea mai veche, balcanică, drumul către Orientul nostru latin.

Cuvântarea, frumoasă, a d-lui Bottai și aceea, plină de miez, a ministrului de' Vecchi au avut meritul, pe care nu știu de l-au observat în de ajuns aceia, numeroși, cari, în sinteza bizantină, văd mai ales factorul elenic, — așa că pot cuprinde toată această vieată imperială de un mileniu și jumătate într'un fel de imposibilă desfășurare a naționalismului grecesc, înțeles în sens modern, — sau cel ortodox, de a afirma puternic, dintr'un loc așa de venerabil și de sacru, că acolo pe Bosfor, și într'o așa de largă rază împrejur, a fost mai presus de toate Imperiul, de același caracter și de aceeași esență intimă, oricare ar fi fost limba întrebuițată și altarele de închinare, ca și manifestarea lui vechiu-romană în Occident.

S'a dat apoi cuvântul d-lui Millet, și pentru Franța și pentru ce reprezintă el în domeniul studiilor de artă bizantină, dar și pentru că aducea mișcătoare rânduri de pioase amintiri din partea d-lui Diehl. Au urmat, alfabetic, delegațiile naționale.

A fost vorba în cuvântările cetite sau improvizate mai puțin de sensul Bizanțului și de opera îndeplinită în cercetarea lui, de perspectivele ce se deschid și pe care, cum se va vedea, am încercat să le definesc la sfârșit, cât de farmecul Romei clasice și de prestigiul Italiei actuale, de rolul ei în lume, cu ce are astăzi ca legături, ca prietenii și ca simpatii. Unii, ca trimesii Ungariei și Bulgariei, chiar și al Germaniei, în momentul când tineretul hitlerist defila pe străzile Romei, au vorbit și de raporturile politice actuale, pe care delegatul maghiar le-a exagerat după obiceiul alor săi, d. Filov dela Sofia neuitând nici alianța dintre cele două dinastii.

Așa fiind, era o datorie pentru mine să afirm nu numai legături cu Bizanțul, în concepții, în așezăminte, în patronatul ortodoxiei, în continuarea coroanei bizantine pe zidurile

bisericilor noastre, dar și tot ce e, fără îndoială, roman în noi și să învederez aceasta prin înseși sunetele, pentru întâia oară auzite la un congres internațional, ale limbii noastre. Nu mi se va putea obiecta că atât de puternicele, repetatele aplause și vădita emoție a părții italiene din numerosul auditoriu se îndreptau către neologismele de care am făcut uz, romanitatea noastră lingvistică fiind atestată și prin puțința de a alege, de a primi și de a asimila aceste cuvinte, dintre care cele mai multe au peste un veac de încetățenire românească.

Să mi se îngăduie să rostesc și să dau tiparului însuși textul italian al acestui discurs, așa cum l-am putut restitui, aproape cuvânt după cuvânt, la capătul acestei ședinți pe care nicio dată n'o voi putea uita:

« Eccellenza, signore e signori,

Parlo nel nome del governo romeno, dell'Accademia Romana, dell'Istituto di bizantinologia di Bucarest, dell'Istituto per lo studio dell'Europa sud-orientale, ma anche come iniziatore ed organizzatore del primo congresso di studi bizantini in un momento quando si credeva che queste riunioni fossero quasi impossibili. Ma il merito è di vincere l'impossibile e siamo qui in un luogo dove le impossibilità sono state vinte. Provo dunque una speciale soddisfazione partecipando, dopo una sola assenza, a questo quinto tra i nostri congressi.

Ma, parlando in nome della Romania, sento il piacere, ancora più grande, di rappresentare una nazione che da questa Roma ha origine, lingua e nome, — quello di Romani non essendo stato mai abbandonato dal popolo, benchè gli Stati fossero stati chiamati Valacchia, dagli stranieri, Moldavia, dai Romeni del settentrione stessi.

Rappresentiamo dunque una sintesi storica delle due Rome, formata, sviluppata e mantenuta fin'ora, che forma l'interesse della nostra storia.

Bisanzio è stata innanzi tutto, come continuazione dell'Impero di Roma: legge, ordine ed autorità. Chi conserva, come l'Italia di oggi, questi tre concetti fondamentali, assicura

l'avenire dell'umanità. E chiunque deve inclinarsi innanzi a quei che l'hanno fatto.

E non posso finire senza aggiungere ancora qualche parole.

La lingua romena non pretende di dover esser impiegata nei congressi internazionali. Ma, quando essa rassomiglia tanto all'italiano da poter esser compresa da voi tutti, io farò sentire anche nelle mie materne voci quello che riassume il mio pensiero:

Salut Roma eternă. Salut Roma, locul nostru de origine. Salut legea, ordinea și autoritatea încarnate în Italia de azi. Salut Imperiul cel vechiu și, din partea mea, și Imperiul cel nou».

Chiar în acea zi s'au început comunicările, și reprezentanții României, foarte numeroși, cel mai important grup național, cuprinzând dela Academia noastră, între membrii activi și corespondenți, pe dd. N. Bănescu, Gh. Brătianu, păr. N. Popescu și generalul Rosetti, iar, din afară, pe păr. C. Petrescu, pe dd. Balotă, Cuclin ș. a., au avut o largă parte pentru această primă zi.

Comunicația d-lui Bănescu a atins raporturile Genovei cu Imperiul bizantin în secolul al XV-lea, d. Brătianu a vorbit despre sensul «democrației» pe vremea Impăratului Nichifor, la Teofan, trecând apoi la sensul «demelor» bizantine, partide de sport și de politică, dar și de cartiere, recunoscute și folosite de Stat (s'a dezvoltat și o interesantă discuție, cu participarea, plină de interes și foarte elogioasă, a d-lui Grégoire).

D. Balotă a fixat ce reprezintă poporul albanez în romanizarea Balcanilor. Tânărul secretar al Școlii românești din Roma, d. Berza, a vorbit despre cercetările sale privitoare la Amalfi și un alt Român, membru al școlii, d. I. I. Rusu, a încercat o etimologie a Bizanțului.

De mare interes a fost adausul d-lui C. Marinescu la cunoștința raporturilor Aragonului catalan în secolul al XV-lea în Orient; încă odată d-sa a întrebuițat comoara de informații strânsă, acum câțiva ani, în Arhivele din Barcelona. D. Ortiz, colegul nostru mutat în vechea sa patrie, Italia, și-a adus aminte cu duioșie de noi, prezentând, cu multe elemente

nouă, o sinteză a legăturilor dintre Fanarioții din Principate și Italia. În sfârșit a fost ascultată cu o deosebită atenție comunicația păr. C. Petrescu, care, printr'un studiu îndelungat și printr'o publicație foarte prețuită, a ajuns în fruntea cunoscătorilor mai tineri ai acelei muzici bizantine pe care am ascultat-o în vechiul cadru al mănăstirii de rit grec dela Grottaferrata și într'o audițiune laică la Roma însăși.

Străinii au dezvoltat teme care, de aproape sau de departe, ne priviau. Astfel aceea a d-lui Grégoire despre pavlichieni, cu prezentarea principalului document latin, pe care a hotărât să-l publice. D. Dölger a căutat să arăte că în gândul lui Constantin-cel-Mare vechea Romă n'a fost părăsită și i-am obiectat ce adânc era înrădăcinată noțiunea capitalei răsăritene în mintea creatorului Constantinopolei. D. Millet a făcut să se vadă cât italianism este în frescele cutării mănăstire din Vestul Serbiei. D. Dalleggio a prezentat bogata culegere de inscripții genoveze din biserica perotă a Dominicanilor, devenită Arab-Giamì. O lungă discuție s'a prins în jurul părerilor păr. Dvorník cu privire la «cazul Fotie», a cărui discuție se pare că nu va înceta până la sfârșitul lumii. D. Ensslin a crezut că găsește originea lui «Dei gratia» la Bizanț. D. Falier-Papadopulos a vorbit în jurul ediției sale a lui Phrantzes. Comunicația d-lui Halecki despre Papalitatea romană în vremea schismei și Orientul bizantin a fost și de o deosebită frumuseță de formă. D. R. Cessi a vorbit elocvent despre «urmările cele dintâi ale căderii exarhatului de Ravena în 751¹⁾».

Am arătat, din parte-mi, ce liberă a fost viața de provincie în Imperiul bizantin. În ea trăiesc State (Siria, Egiptul, Armenia), în ea se respectă comunități rurale (ca pentru Niculița și Asănești), dar mai ales se păstrează autonomii orășenești.

¹⁾ Am regretat că n'am putut asista la comunicarea d-lui M. Bréhier, despre cele mai vechi iconostase, de marmură, dar și de lemn, la aceia a d-lui Bošcović despre influența Italiei de Sud asupra sculpturii sârbești la Dečani. D. Costa Louillet a dovedit că nu poate fi vorba de incursiuni rusești în Imperiul bizantin înainte de 860. Gheorghe Zavira din Siatista (Sacista), în Macedonia care a scris în Ungaria «Teatrul Elenic sau Noua Eladă» a fost obiectul unei înfățișări de H. Horvath: dat fiind locul lui de origine, arată a fi Român. Pare a fi fost interesantă și cercetarea d-lui C. Miatev asupra «ceramicei decorative» în Bulgaria și la Bizanț (de altfel d-sa a publicat de curând un întreg studiu asupra ei). V. *Sunti delle comunicazioni per ordine alfabetico degli autori*, Roma 1936.

În ele mai mult decât în orașele lombarde s'a format conștiința italiană, pe când la Dunăre viața politică de cetăți s'a stins și în Dalmația s'a elenizat, Grecii păstrându-și grecești orașele. În schimb, Venetia, cu tolerantul ei regim colonial, a permis, în Moreia, în alte părți elenice și mai ales în Creta, ale cărui registre de notari, pline de « Vlahi », am început a le cerceta în Archivele dei Frari, ivirea sensului național al greșităii contemporane.

Invitat să vorbesc la radio din Roma, întâiu italienește, apoi, seara, românește, în prima conferință pe care a trebuit, din motive tehnice, s'o reduc la spațiul de cinci minute, am arătat ce falsă e ideia, așa de răspândită, a decadentei latine. Pe când Italia, trezită la mândria de sine însăși, perfect disciplinată și înzestrată cu toate mijloacele tehnice, a creat un Imperiu latin, noi, cei din Sud-Estul Europei, am fost neconținut capabili de înaintări naționale, pe când Slavii s'au supus totdeauna îndemnurilor de afară și Germanii, în Ardeal, în Banat, în Bucovina, în Basarabia, în Dobrogea, au rămas închiși în domeniile lor de colonizare. Astăzi noi cucerim încetul pe încetul orașe pe care nu noi le-am întemeiat. Dar, cu voia d-voastră, dau, la sfârșitul tipăririi memoriului, întregul acestei conferințe care a trebuit așa de mult prescurtată.

În conferința de seară, am învederat cum, neînțeleși și ofențați, timp de secole, Italienii au trebuit să se întorcă spre trecutul lor propriu, și acolo au găsit pretutindeni sigiliul Imperiului. De aici a răsărit noul ideal imperial, care înaintează dela Victor Emanuel al II-lea la Benito Mussolini. Și această comunicare o voi publica la capăt.

Congresul, îmbogățit cu excursii în Calabria și Sicilia, pe care restrânsele mele mijloace nu mi-au îngăduit a le face, trebuia să se mântuie la Neapole cu patru discursuri, făcute de mine și de dd. Grégoire, Ensslin și Filov, ca președinte al congresului din Sofia. Neputându-se păstra numărul cerut de ascultători, adaug aici, în textul francez, considerațiile mele asupra direcției în care, după ce s'a înfățișat la congres, se îndreaptă studiile bizantine: nu povestire, ci, dela un capăt la altul, o nouă interpretare, mai largă, dar mai ales studiul

moștenitorilor Bizanțului pentru a-l regăsi pe acesta, și descoperirea, al cărei capăt nu se vede — dovadă ce a găsit d. Whitmore și, alături, școala germană la Sf. Sofia —, a noilor elemente de artă.

Congresul al VI-lea va fi la Beirut, cu excursii la Damasc și în Deșert. Cum Germania n'a oferit Münchenul lui Krumbacher, a rămas să ne adunăm peste șase ani la Budapesta. Cum, făcând propunerea, delegatul ungar, d. Moravcsik, a lăsat la o parte Bucureștii, i-am observat-o, declarând că, pentru vechile relații ungaro-bizantine și pentru Muzeu, vom veni și noi acolo, că, oricum, « n'ar fi fost la Roma al V-lea congres, dacă n'ar fi fost la București primul ».

Nu trebuie să uit tot ce datorim pentru buna primire colegului Mercati, — care mi-a dăruit o prețioasă colecție de stampe —, d-lui Romanelli și secretarilor italieni. În numele congresului mi-am îngăduit a li prezenta mulțămirile cele mai călduroase. Și nu putem uita atenția de care ne-am învrednicit la Sfântul Părinte Piu al XI-lea, el însuși un cercetător istoric și un bibliotecar de pe vremuri, care ni-a vorbit despre marea necesitate a înțelegerii Bisericilor, și la creatorul noii Italii, d. Mussolini. Prietenia, deosebită, unică, pe care a arătat-o trimesului României, ca unuia care, la ceasul cel greu, a apărat dreptatea italiană, mi s'a părut că se răsfânge asupra întregului nostru popor pe care nicio contingentă politică trecătoare nu-l va putea despărți sufletește de cel italian.

A.

VITALITÀ LATINA NEL SUD-EST EUROPEO, CONFERENZA FATTA ALLA RADIO DI ROMA.

C'era un tempo quando si parlava di decadenza latina, e tanti dei Latini, di quei cioè che hanno non soltanto la lingua che deriva da quella dei Romani, ma anche almeno una parte della stirpe italica, credevano che davvero nella concorrenza tra le razze umane altri avessero un'energia superiore e mezzi più adatti per vincere.

Bentosto è accaduto il contrario. La vittoria, in gran parte latina, nell'imenso conflitto di ieri e, dopo, il magnifico slancio degli Italiani che, sotto la direzione di un uomo di volontà geniale, sempre creatrice, diedero alla dinastia di Savoia un dominio coloniale immenso, quattro volte tanto esteso che quello della nobile patria e con questo una corona imperiale che rammenta in quei dintorni, dove tutto quello ch'è civiltà viene, sia anche in una forma profondamente barbarizzata, o da Roma, o dal romano Bisanzio o dalla penetrazione italiana del medio evo, quella dei conquistatori della vecchia repubblica e dei Cesari fino a Giustiniano.

Un raffronto trà l'espansione latina e quella delle razze rivali, germanica e slava, sarebbe bastato per distruggere quella teoria pessimistica della latinità che se ne va per il deficit di nascite nella Francia, per le frequenti rivoluzioni della Spagna, per certi fenomeni politici dell'Italia innanzi la guerra.

Mi limiterò a costatazioni storiche sulla sola carta del Sud-Est europeo, magnifica regione dove si aprono immense possibilità accanto a quelle che hanno realizzato da se diverse nazioni medievali e moderne. Parlerò dunque di quel vasto territorio che certi geografi italiani chiamano «Balcania», includendovi anche la Romania, benchè questa appartenesse alla regione ben delimitata dal Danubio e dai Carpazi (includerla nella «Balcania» sarebbe dunque lo stesso che confondere la Svizzera colla penisola italica), la Grecia stessa essendo non balcanica, ma mediterranea, malgrado gli acquisti nella Tessaglia, nell'Epiro e nella Macedonia, e la Jugoslavia essendo non una provincia balcanica, ma nelle sue radici geografiche, una dinarica.

Vediamo quello che vi hanno fatto prima gli Slavi, che sarebbero i soli padri delle nazioni che si chiamano oggi Serbo-Croati e Bulgari.

Spesse volte si parla di una penetrazione slava dal Nord, dalle regioni pannoniche e dace, venendo da una coscienza politica, da un'idea di conquista e di nuovo ordinamento sui ruderi di una romanità mezzo distrutta da invasioni barbariche anteriori, di carattere germanico.

Niente di più falso. Se gli Slavi sono nei Balcani questo è dovuto a un doppio impulso non slavo. Prima quello della Roma bizantina, che guadagnava colla continua colonizzazione dei barbari ed imponeva, a tutti, quei patti che sono all'origine delle formazioni bizantine. Bisanzio diede la sua civiltà, sotto la quale non si trova un organismo morale slavo, comme, dai Romeni, la trasmissione che comincia dai Traci e riceve quel che chiamo «il sigillio romano», che è rimasta intatta. Il secondo impulso è quello degli Avari turanici, che hanno mostrato ai loro sudditi slavi la via di Bisanzio.

Non è stata slavizzata tutta la penisola. Gli Albanesi conservano nelle loro montagne l'antica vita degli Illiri, e, nella lingua, una parte importante viene dal tesoro latino. In, vece di sparire, si sono estesi su vasti territori, andando fino nei dintorni di Atene o nelle isole vicine. Fino hieri si parlava una lingua romanza nelle isole prossime alla Dalmazia dove questa lingua era quella di Ragusa stessa. Una popolazione romena, numerosissima, continuava a mantenersi non soltanto nella montagna dei pastori, ma nella Tessaglia e fino al Monte Ato, l'arcaica pendulazione di quei pastori andando fino al Taigeto e Vlachi, cioè Romeni, trovandosi anche nel secolo quintodecimo in Creta, mentre che nel Nord erano chiamati, due secoli prima, come coloni nella Serbia dei Nemanidi, ed i famosi Morlachi, i Vlachi del Mare, erano un fattore importante nelle rivalità e le lotte trà Venezia e la Casa di Austria nell'Ovest dei Balcani. I Greci stessi non ammessero gli Slavi della campagna nelle loro città e così conservarono il loro carattere nazionale. Tanti Serbi di hoggi hanno teste romane, e Cvijic, il grande geografo serbo, ritrovava Romeni di origine nel bel mezzo della Jugoslavia di oggi.

In nissuna parte della loro espansione, nè in Russia, nè in Polonia, nè in Boemia, nè in questo Sud-Est europeo gli Slavi furono *creatori*.

Colonie tedesche sono state spinte, da fattori politici *che non erano Tedeschi*, nelle stesse regioni carpatato-balcaniche. Ogni nuova legione di tale penetrazione è rimasta rilegata al solo territorio della prima colonizzazione.

I Cavaglieri Teutonici, stabiliti nella Transilvania meridionale verso il 1200, se ne andarono in Prussia dopo essersi querelati col rè ungherese che gli aveva chiamati ed istallati comme avanguardia di crociata. I Sassoni, che formano anche oggi una parte culturale importante della popolazione transilvana, sono rimasti nei loro borghi. Scendendo come negozianti al dilà delle montagne, non sono stati capaci nè di collaborar coi Romeni, nè di fondar chiese, di alzar mura, di impiantar la città germanica delle loro origini. Oggi non sanno valersi di tutte le possibilità create dalla fondazione della Grande Romania ed, invece di scendere verso il Danubio, come i loro avi, si nutrono di una coscienza pan-germanica, riguardando verso Berlino. Nella Bessarabia meridionale, dove gli postò lo Zar Alessandro, nella Dobrogea, nella Russia meridionale non hanno mostrato mai una capacità di espansione.

Tutt'altra è l'opera, di una straordinaria vitalità, dei Romeni.

Roma ha dato il suo carattere alla base etnica dace. Non solo quella dei Cesari vittoriosi, ma anche quella, di tanto antica penetrazione popolare, che trasformò, salvo i porti greci, tutta la penisola. *I Romeni sono i rampolli di tutta questa romanità orientale*, rappresentando su questo territorio quel che rappresentano sul loro le nazioni latine dell'Occidente.

Dove che la sorte gli avesse tollerati tra tanti pericoli, essi, i poveri, i disarmati, essi, gli abbandonati e perduti, hanno imposto il loro carattere. Tutti pastori, dai Carpazi Beschidi di Polonia fino al capo Matapan, sono stati Vlachi, la lingua essendo perduta soltanto in tempi recenti.

Quando Venezia estese i suoi possessi nei Balcani e creò nuove città, sulle vie di commercio, come guida dei mercanti nelle città macedoni che sorsero si vedeva il Romeno. L'arte degli orefici veneziani, lo stile sfarzoso della vita veneta furono introdotti in quelle vallate degli antichi Illiri e Traci.

Nello stesso tempo, tanti Sassoni diventavano Romeni. Anche Magiari accettarono talvolta la dolce lingua latina. Soli i Siculi, essendo soldati privilegiati dei rè ungheresi, si guadagnarono migliaia di Romeni che frequentano nondimeno la

loro chiesa e si riconoscono esser Romeni. Nella vecchia Moldavia tanti Russi diventarono buoni Latini.

Da che abbiamo la Transilvania, la popolație romena, non sostenuta dallo Stato, ocupato dalle lotte politice, assale la città. E, nella Dobrogea meridionale, i Romeni balcanici, spostati dai Greci e dai Bulgari, si annidano e, in una diecina di anni, da pastori, divengono ottimi agricultori ed anche pescatori al pari della vecchia popolație slava.

L'avvenire latino può essere glorioso: un poco di solidarietà è quello che, oggi, manca.

B.

IMPERIALISM ITALIAN, CONFERINȚA DIN ROMA PENTRU PUBLICUL ROMÂNESC.

Ceea ce se vede mai clar în Italia, ceea ce este mai interesant nu numai supt raportul politic, dar și supt acela al spiritului general, popular, e imperialismul.

Trebue făcută o distincție între două imperialisme.

Unul e imperialismul de Stat, care impune forme și dă direcții. El nu atinge sufletul poporului și el nu poate fi durabil decât în anume circumstanțe favorabile și supt imperiul unui om excepțional, trecător, cum suntem noi cu toții.

Altul e imperialismul care se formează de sine în mijlocul unei societăți.

El vine dintr'o lungă pregătire, care poate să ție zeci de ani și care ajunge a crea forțe irezistibile. Cei cari nu observă aceste transformări, toate, nu pot să prevadă ce va rezulta din ele. Și e, prin urmare, un lucru natural ca ei să rămâie uimiți înaintea lucrului nou care apare.

E ca în natură, unde crisalida pare moartă. Abia dacă reacționează la lovitura care o atinge. Dar miracolul se produce înăuntru. Cândva, la împlinirea timpului, zbucesc de odată fluturul de toată frumuseța, care-și iea largul și elegantul său zbor în lume.

Când e vorba de un popor, acesta, făcându-și mușchi și aripi, nu lasă neschimbat nimic din ceea ce era înaintea acestei

explozii de vitalitate. Una după alta formele vechi se duc și ca prin minune apar cele noi.

Ele au o legătură între sine. Nu sunt improvizații și nu sunt termini opuși, cari se ciocnesc și scârție strident. Se simte cea mai perfectă legătură între toate aceste manifestări, și totalul face atunci, și tocmai de aceea, cea mai mare impresie.

Așa s'a întâmplat cu poporul italian.

Rareori a fost vre unul atât de neînțeles, de rău interpretat, de defăimat, de insultat adesea în chipul cel mai grosolan, decât dânsul. Ar fi o carte utilă aceea care ar aduna toate judecățile ce s'au pronunțat în cursul timpurilor moderne și contemporane relativ la dânsul. Toți ignoranții, toți neche-mații, toți superficialii, scriind în limbile lor, au crezut că pot să offenseze una din cele mai nobile rase din lume. Italienii de azi, cetind aceste pagini infame, ale unei adevărate crestomatii a urii, a desprețului, a îngâmfării și stupidității, ar putea să-și fortifice și mai mult marele și meritatul sentiment pe care-l au despre dânșii.

Observ însă în această privință că la noi s'a scris mai puțin, din cât s'a putut scrie, în acest sens. Chiar în zilele cele mai rele pentru poporul italian ceva ne-a împiedecat de a sublinia lipsurile timpului. Și unde am alunecat, a fost nu din propriile noastre impresii, ci supt influența scriitorilor străini despre Italia.

E și mai rău, poate, și decât atâta: falsa înțelegere a lucrurilor italiene din partea celor mai mulți străini. Asemenea caricaturi, fie și elogioase, au făcut pe Italieni să sufere mai mult chiar decât condamnările cele mai brutale. Pentru că în dosul acestora din urmă se simte pasiunea care desfigurează, pe când în iubirea neghioabă lipsa de pătrundere jighește și mai adânc.

A fost un timp când Italienii, astfel judecați, înțelegi și pricepuți, n'au putut face altceva decât să se întoarcă asupra lor înșilor,—aceasta e crisalida din care s'a desfăcut ceea ce face astăzi puterea și măreția lor.

Pe când vieța politică mergea cum putea, privirile întoarse asupra trecutului, cu faptele pe care le cuprinde și monumen-tele pe care le-a lăsat, au descoperit mari motive de cea mai

legitimă mândrie. Respectul pentru formele străine din vremea contemporană a dispărut, și unei serii de spirite înalte li s'a impus necesitatea de a găsi noua formulă eliberatoare.

Din fundul vechii Rome, a cărei cunoștință nu era o materie de școală ori un subiect de literatură și un capitol de povestire istorică, s'a ridicat *conștiința nevoii de autoritate și conștiința posibilității de a crea*.

De aici acea ascensiune subită, peste toate negațiunile rivalului și ironiile ușoare ale inamicului, acea progresiune admirabilă care se chema ieri Victor Emanuel al II-lea și astăzi, supt profunda înțelegere a unui rege care cântărește drept valoarea oamenilor și li lasă cel mai larg câmp de acțiune, spre mai marea glorie a Domniei, care e totdeauna un complex de sforțări presidate, une ori inițiate și totdeauna recompensate de Suveran, se chiamă Benito Mussolini, de sigur o providențială apariție, cum istoria, senină și imparțială, va trebui să o recunoască.

Italia fară da a fost cândva o formulă de politică externă. Ea înseamnă astăzi și altceva, adecă: *în toate domeniile, Italia va lucra italian*. Și, « a lucra italian » e pentru dânsa a lucra roman, iar a « lucra roman » e « a lucra imperial ».

Inseamnă oare ca această nație, de o așa de numeroasă și puternică populație, neconținut în creștere — și ce mândri sunt toți de această înflorire a copiilor voinici și frumoși, cari sunt, în adevăr, cu veselia și avutul lor, domnii țării! — ar voi să subjuge universul?

Nu. Nici vechea Romă n'a căutat așa ceva. *Dacă a trecut frontierele, e pentru a se duce unde o chema anarhia altora*. Dar, *unde a fost, a dus sensul organizației și principiul autorității*. Iar din ele a ieșit neapărat *necesitatea creațiunii continue*.

Dela un capăt la altul al Italiei, această creațiune urmează. *E o mobilizare de forțe în perpetuă acțiune*.

Rezultatele le prețuește, cu sau fără voie, oricine se întoarce și după câteva luni. *Lucrurile solide și mari se fac « sub specie aeternitatis » și, am adăugi, în limba strămoșilor comuni, « sub signo auctoritatis »*.

C.

LES VOIES NOUVELLES DES ÉTUDES SUR BYZANCE
COMMUNICATION DEVANT ÊTRE LUE À LA RÉUNION
DES BYZANTINOLOGUES À NAPLES.

Les congrès qui réunissent les historiens permettent non seulement de constater les progrès qui viennent d'être réalisés, mais aussi la direction vers laquelle s'orientent les recherches.

Celui qui vient d'être clos a réuni plus de quatre cents passionnés d'études byzantines et le nombre des communications a été tout aussi grand que leur valeur et l'apport qu'elles ont fourni à la science. Mais, comme je le disais, c'est cette orientation qui me semble en avoir été le plus grand intérêt.

D'abord, une constatation. On n'a pas raconté des événements et on n'a pas tracé de biographies. Pourtant les moyens d'information ne manquent pas. Il est question de donner de nouvelles éditions des chroniques et des traductions qui ont été parfois traitées trop sévèrement sans tenir compte des difficultés inévitables qui s'y ajoutent, mais ces récits ne sont pas de la même valeur et n'offrent pas les mêmes garanties. Depuis Ducange et Gibbon on reprend de vieux préjugés et on souscrit à des jugements de parti, on s'approprie des calomnies et on croit naïvement à des assertions ridicules. Toute la caricature byzantine, bavarde et passionnée, ressuscite dans les volumes de Lebeau, et des hommes d'État, des chefs d'armées sont rabaissés au niveau des raconteurs d'antichambre, alors qu'on élève au premier rang des princes dont le grand mérite a été celui de se faire agréer par les moines lettrés ou par des parasites et des flagorneurs (on en a un exemple en Roumanie du XV-e siècle avec Radu, devenu « le Grand » pour avoir fondé un beau couvent et avoir abrité un patriarche oecuménique déposé).

On peut bien dire que, si le récit lui-même n'attire plus, sauf si un aussi grand talent littéraire que celui de M. Diehl lui donne une vie de beaucoup supérieure à celle de l'ainsi-dite histoire romancée, une révision générale des jugements sur les personnalités doit être entreprise courageusement.

Il faudra pour cela un sens de la vie politique qui manque souvent à ceux qui n'ont pas voulu en affronter les risques, mais qui en ont perdu la faculté de découvrir les ressorts cachés de la vie humaine et d'apprécier les vraies possibilités, au défaut desquelles toute condamnation est injuste et vaine.

Je ne nierai pas que dans les jugements rectifiés il ne sera pas loisible d'arriver à cette belle objectivité qu'on demande, parfois tumultueusement, à l'histoire. Les problèmes de nos jours nous poussent vers tel des problèmes, déjà résolus, du passé et nous distribuons, sans le vouloir, notre sympathie et notre antipathie d'après les sentiments qui nous agitent. Nous restons nous-mêmes quand nous touchons aux vies disparues.

Mais dans tout ce travail il y a une absence dans l'information qui empêche de voir directement, sans l'interprétation des chroniqueurs, la vie byzantine. C'est la disparition des documents. Certaines catégories seules se sont conservées : donations aux maisons religieuses, relations avec d'autres pays. C'est si peu, et la présentation historique des détails vivants et de la vie locale s'en ressentent. Deux mille ans d'activité humaine n'offrent plus aucun moyen écrit de pénétrer dans leur intéressante et touchante intimité.

Mais voilà une possibilité de suppléer à cette absence, déplorable. Byzance n'est pas morte au XVe siècle. Elle s'est perpétuée dans la grécité contemporaine jusqu'à l'envahissement de l'esprit de la Renaissance dans la forme abstraite de la « philosophie » française du XVIIIe siècle. Je crois l'avoir prouvé dans un ouvrage récent, *Byzance après Byzance*.

Mais ce qui a été l'essence même de la vie byzantine s'est conservé dans la province balcanique et s'est propagé dans tous les États nationaux qui ont succédé à l'Empire oecuménique. C'est là qu'on trouve encore vivante dans les coutumes, dans les superstitions et la façon de penser ce qui a été jadis une grande réalité solennelle. Pendant si longtemps on a cherché dans l'histoire ce qu'il faut pour comprendre le présent — et on ne s'y est pas trompé de beaucoup ; il faut admettre maintenant que le présent peut servir à intégrer la connaissance du passé.

Si là il y a des possibilités infinies, il en est de même dans le domaine de l'art. L'art byzantin n'est pas seulement celui des grandes basiliques rutilantes de mosaïques. Il se manifeste jusque dans la plus modeste petite église de Roumanie, où le nombre de ces édicules est immense, étant donné qu'il n'y a pas eu, dans ce seul pays, d'interruption dans la vie de l'État. La moindre icône de folklore peut reproduire un type byzantin dû à un peintre de génie. Des fresques nombreuses sont signalées aux chercheurs dans le domaine grec, la Serbie montre des pénétrations d'art occidental qui ont donné des résultats admirables; dans mon pays nous ramenons à la lumière des scènes recouvertes de peinture à l'huile ou d'enduits modernes. Il y a là une veine inépuisable.

Aussi ceux qui, plus jeunes que les deux générations de chercheurs qui ont remis en honneur ces études, assisteront à beaucoup d'autres congrès, ne seront guère exposés à de simples redites, qui ne font que compromettre la science.

	Lei
CONST. I. CARADJA. Steagurile cucerite de Mihai Viteazul în lupta dela Guruslău din 3 August 1601	5.—
ALEX. LAPEDATU. În jurul asasinării lui Barbu Catargiu (Iunie 1862)	30.—
ANDREI RĂDULESCU. Cercetări privitoare la înființarea Curtii de Casație în România	40.—
I. LUPAȘ. Corespondența lui Grigore Ghica, Domnul Moldovei, cu Felix von Schwarzenberg, ministru președinte al Austriei 1849—1850	25.—
G-ral R. ROSETTI. Inceputurile artei militare în cuprinsul României de azi	40.—
N. IORGA. Vicisitudinile celui dintâi student moldovean la Paris: Gh. Bogdan	30.—
<u>TOMUL XV, (1934):</u>	<u>300.—</u>
R. V. BOSSY. Agenția diplomatică a României în Belgrad și legăturile politice româno-sârbe sub Cuza-Vodă	50.—
P. PANAITESCU. Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare	25.—
G-ral R. ROSETTI. Granițele Moldovei pe vremea lui Ștefan cel Mare . .	10.—
G-ral R. ROSETTI. Un document inedit asupra mișcării dela 3 August 1865	15.—
G-ral R. ROSETTI. Despre unele precizări recente ale locurilor bătăliilor dela Doljești, Vaslui și Scheia	5.—
AUREL V. SAVA. Vornicul de Vrancea	48.—
ALEX. LAPEDATU. Doi misionari scoțieni în Țările Române acum o sută de ani	20.—
ALEX. LAPEDATU. Evreii în țările noastre acum o sută de ani	20.—
N. IORGA. Wilhelm de Kotzebue și momentul de prefacere modernă a societății moldovenesti	80.—
N. IORGA. Memoriile unui vechiu dascăl	15.—
G-ral R. ROSETTI. Problema militară românească alaltăieri-ieri-azi . .	12.—
<u>TOMUL XVI, (1934—35):</u>	<u>240.—</u>
IOAN C. FILITTI. Proprietarii solului în trecutul Principatelor Române	15.—
N. IORGA. Știri despre Axintie Uricariul	15.—
CONST. I. CARADJA. Despre edițiile din 1488 ale Cronicei lui Johannes de Thurocz	15.—
G-ral R. ROSETTI. O mică întregire la istoria lui Ștefan cel Mare . . .	10.—
I. NISTOR. Tratatивele lui Mihai Viteazul cu Polonia	7.—
N. IORGA. Legături cu mănăstirile Meteorele din Tesalia. Cu o notiță despre Nicolae-Vodă Petrașcu	15.—
N. IORGA. Testamentele domniței Elina Cantacuzino	5.—
GEORGE FOTINO. G. Popovici: Un istoric uitat al vechiului Drept românesc	40.—
N. IORGA. Bucureștii de acum un veac, după romanul unui avocat (Ioan Em. Bujoreanu 1862)	15.—
N. IORGA. I. Scrisori de familie ale vechilor Brâncoveni.	
N. IORGA. II. Două arzuri ale țării către Sultan în sec. XVIII	20.—
ZENOVIE PĂCLIȘANU. Un vechiu proces literar	25.—
N. IORGA. Practica domnească a unui ideolog: D. Cantemir	5.—
I. LUPAȘ. Împăratul Iosif II și răscoala țăranilor din Transilvania . .	50.—
N. IORGA. Trei generații în vieța publică românească după judecata lui J. A. Vaillant	5.—
<u>TOMUL XVII, (1935—36):</u>	<u>240.—</u>
N. IORGA. Două hrisoave domnești pentru mănăstirea Mărgineni închisată Muntelui Sinai	30.—
N. IORGA. Trei rare documente fanariote	10.—
G-ral R. ROSETTI. Din corespondența inedită a Principelui Milan al Serbiei cu colonelul Gheorghe Catargi în timpul războiului din 1877—1878	35.—
ȘT. METEȘ. Din istoria Dreptului românesc din Transilvania	20.—
N. IORGA. Formularul fanariot	10.—
N. IORGA. Considerații istorice asupra documentelor prezentate de d-l Marcu Beza	5.—

FRANZ BABINGER. Robert Bargrave, un voyageur anglais dans les pays roumains du temps de Basile Lupu (1652)	35.—
N. IORGA. Comemorarea lui Lope de Vega	5.—
N. IORGA. Explicația monumentului dela Adam Clisi	5.—
AURELIAN SACERDOȚEANU. Două acte hațegane și unul vâlcean	10.—
P. P. PANAITESCU. O istorie a Ardealului, tradusă de Miron Costin	10.—
ALEXANDRU CIORĂNESCU. Petru Rareș și politica orientală a lui Carol Quintul	10.—
N. IORGA. Dovezi despre conștiința originii Românilor	5.—
H. DJ. SIRUNI. Mărturii armenesti despre România. Extrase din Cronica Armenilor din Camenița	20.—
N. IORGA. Marele logofăt al bisericii constantinopolitane Hierax și însemnările sale pe un manuscris al Academiei Române	5.—
ANDREI RĂDULESCU. 24 Ianuarie 1862	25.—

TOMUL XVIII, (1936): 290.—

ANDREI RĂDULESCU. Constituțiunea cehoslovacă	45.—
FRANZ BABINGER. Originea și sfârșitul lui Vasile Lupu	15.—
I. LUPAȘ. Voievodatul Transilvaniei în sec. XII și XIII	25.—
Dr. ALEKSA IVIC. Documente privitoare la mișcarea literară și culturală a Românilor din Ungaria în sec.: XVIII și XIX	25.—
N. IORGA. I. In jurul lui Mihai Viteazul; II. Originea lui Mihai-Viteazul după o cronică românească	25.—
MIRCEA DJUVARA. Criza dreptului public internațional	20.—
N. IORGA. O scrisoare importantă a lui Cezar Boliac	5.—
N. IORGA. Începuturile și motivele desnaționalizării în Săcuime	15.—
ALEX. LAPEDATU. Un episod revoluționar în luptele naționale ale românilor de peste munți acum o jumătate de veac	50.—
I. LUPAȘ. Leopold Ranke și Mihail Kogălniceanu	10.—
N. IORGA. Congresele de istorie dela Veneția și dela Roma	10.—

VENETIA
1987